

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ. ภิกฺขุ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ. จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตุนฺหิ.

อนุสนธิพระสัทธรรมเทศนา มีบุพพาปรสืบเนื่องเป็นลำดับมา ดำเนินความว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมโปรดยสกุลบุตร พร้อม

ด้วยเศรฐสีผู้เป็นบิดามารดาและสหายของยสกุลบุตร ให้ตั้งอยู่ในโลกุตระ-

คุณตามสมควรแก่อุปนิสัย และทรงจำพรรษา ณ แคว้นพาราณสี เมื่อออกพรรษาแล้ว ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงดำริจะประดิษฐานพระศาสนาในมครรัฐก่อน แต่จะต้องอาศัยอุรุเวลกัศสปคณาจารย์ใหญ่ผู้เป็นที่นับถือของประชาชนไปด้วย จึงเสด็จจาริกเพื่อจะไปอุรุเวลาประเทศ, ได้โปรด

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวง จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อายตนะภายในซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คือเรื่องอันเกิดกับใจ. พร้อมทั้งวิญญานความรู้และสัมผัสความกระทบ และเวทนาความเสวยอารมณ์ เป็นทุกข์บ้าง สุขบ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง เรียกว่าสิ่งทั้งปวงในที่นี้. ก็อันสิ่งทั้งปวงนี้

ไม่มีใครประสงคต่อความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนแม้แต่สักผู้เดียว เพราะฉะนั้น

เมื่อความร้อน ความทุกข์เกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้นั้นจึงจำต้องหาอุบายหลบหลีกและบรรเทาเสีย เพื่อให้พ้นจากความร้อนนั้น ๆ แต่อันความร้อนซึ่งเกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายนั้น ย่อมมีประเภทแตกต่างกันเหลือที่จะพรรณนา เมื่อจะสรุปแสดงโดยสังเขปแล้ว ความร้อนแม้จะมีประการมากมายสักเพียงใด ก็รวมอยู่ที่ความ

กองทุกข์ ย่อมเป็นเหตุทำให้เกิดความร้อน ด้วยประการฉะนี้. กระแสความธรรมบรรยายเพียงเท่านั้นเป็นสังเขปกถาแห่งพระธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรนี้. เบื้องหน้าแต่นี้จะอธิบายความโดยชุกยอธิบาย ตามสมควรแก่กาลเวลา.

อันธรรมคาบูกคสอุปบัติมาในสากลโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นชนิดประเภทภาษาใด ล้วนย่อมปรารถนาความสุขสำราญ ความเอือกเย็นด้วยกันทุกถ้วนหน้า

สมควร. ส่วนความร้อนอีกประเภทหนึ่งนั้น ได้แก่ความร้อนใจ ซึ่งไม่เป็นวิสัย

ของผู้มีปัญหาหยาบจะพึงรู้เท่าทันและแก้ไขได้ เพราะเป็นความร้อนอันสูงุมประณีต สามารถทำผู้ถูกเผาไม่ใหู้สึกทน หรืออาจนำไปสำคัญผิดว่าไม่เป็นความร้อนก็ได้ แต่อันที่จริงความร้อนใจนี้ เป็นสำคัญมากทีเดียว เป็นความร้อนที่ลึกลับ. ถ้าไม่รู้จักเหตุสวาทาผลให้ตระหนักแน่ได้แล้ว ยากที่จะแยกและ

ปลดเปลื้องเพื่อแสวงหาความเย็นได้. ความร้อนประเภทนี้ เป็นข้อซึ่งประสงค

ในพระสูตรนี้. อันธรรมคาอัฏภาพร่างกายแม้จะมีความเย็นสบายดีอยู่แล้วก็ตาม แต่ถ้าใจยังมีความร้อน หากความสุขสำราญไม่ได้แล้ว ผู้นั้นจะเชื่อว่าเป็นคนมีความสุขแท้หาได้ไม่ เพราะสุขทุกข์ร้อนเย็น มูลสำคัญอยู่ที่ใจมากกว่าประการอื่น เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาจึงได้โปรด

ว่าธรรมารมณ์หมวดหนึ่ง, วิญญานความรู้ซึ่งอาศัยอายตนะภายในมีตาเป็นต้น กับอายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น กระทบกันหมวดหนึ่ง. สัมผัสความกระทบซึ่งอาศัยอายตนะทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นกับวิญญานหมวดหนึ่ง. เวทนาความเสวยอารมณ์เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง เจ็บ ๆ บ้าง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสัมผัสนั้นหมวดหนึ่ง. ประมวลเป็นหมวดสิ่งทีร้อน ๕ หมวด คืออายตนะภายใน ๑ อายตนะภายนอก

๑ วิญญาน ๑ สัมผัส ๑ เวทนา ๑ ด้วยประการฉะนี้.

ในที่นี้ จักยกขึ้นแสดงสักบรรยายหนึ่ง พอเป็นนิทสเสนอุทาหรณ์. ข้อที่ว่าจักยกขึ้นของร้อนนั้น มิได้ประสงค์ว่าดวงตาที่สำหรับมองดูอะไรต่างๆ เป็นธรรมชาติเร่าร้อน เหมือนอย่างกับดวงไฟหรือแสงอาทิตย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่แผดเผาเชื้อต่างๆ ให้ไหม้หรือร้อนรน น่าจะประสงค์แต่เพียงว่าเป็นทางให้เกิด

ประการฉะนี้. แม้ถึงอย่างอื่นๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นของร้อน. ผู้มี

ปัญญาก็พึงทราบโดยนัยนี้. ความจริงประเภทความร้อนต่างๆ ดังแสดงมานเื่องต้น เมื่อพิจารณาไปตามกระแสแห่งอรรถแล้ว ก็รวมอยู่ในความร้อนใจอย่างเดียว เพราะสิ่งที่ร้อนทั้ง ๕ หมวดนั้น หากไม่อาศัยใจแล้ว ก็ไม่สามารถจะรู้สึกว่าเป็นความร้อนขึ้นได้ เช่นรูป ถ้าไม่มีใจสิงครองอยู่ด้วยแล้ว ดังรูปตุ๊กตา

รูปถ่าย หรือรูปคนที่ตายแล้วเป็นต้น แม้จะถูกของทีร้อนแผดเผา เช่นถูกแดดและถูกไฟไหม้ รูปนั้นก็หามีความรู้สึกความร้อนได้ไม่ อันจะรู้สึกว่าเป็น

ความร้อนหรือเย็น ต้องอาศัยมีใจครองอยู่ด้วย แต่ธรรมดาคนจะปรากฏเป็นรูปร่างตัวตนอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยใจยังรวมอยู่ ถ้าไม่เช่นนั้น ความที่เป็นคนเป็นสัตว์ไม่ปรากฏมีได้ อันที่เรียกว่าคนหรือสัตว์นั้นต้องมีพร้อมทั้งกายและใจ

พลอยเป็นเช่นนั้นไปด้วย ครั้นมาถึงอัฏภาพร่างกาย ซึ่งสมมติว่าเป็นเราได้รับความทุกข์ความไม่สบายเกิดขึ้น ถ้าสาธุชนผู้ปฏิบัติามีอุบายฝึกหัดจนให้มี

ความรู้สึกว่า รูปของคนนั้นก็สักแต่ว่าเป็นก้อนอันหนึ่ง ส่วนอันหนึ่ง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา จนคุ้นแน่นอนแก่ใจได้แล้ว แต่นั้นมาความเร่าร้อนทางใจย่อมสงบ เมื่อมีความร้อนเกิดขึ้นทางกาย ก็ติดแผดเผาอยู่แต่ส่วนกายชั้นนอก หากทำให้

อยู่ที่ความร้อนใจอย่างเดียว. แต่เป็นธรรมดาของใจ. เมื่อยังไม่มีเหตุมีเรื่องมา

กระทบแล้วย่อมสงบอยู่ ไม่มีความมัวหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นใจที่

ผ่องใสบริสุทธิ์ คุชพระพุทธภาษิตว่า ปกฺสุสรมิํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมเป็นธรรมชาติผุดผ่อง ตมฺย โข อาคนฺดูเกหิ อุปกิเลสหิ อุปกิลฺภฺจํ ก็แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองไปเพราะเหตุอุปกิเลสที่จรมาดังนี้ เป็น

วิชาขฺมฺชาเตสนา กัณฺหํที่ ๘

อาทิตตปริยายสูตร

พระราชกวี (อาบ อุปคุโต ป. ๖) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

พระธรรมเทศนาในอภิลักขิตกาลทางพระพุทธศาสนา

คณะธรรมยุต

จัดพิมพ์เผยแพร่

ด้วยเศรฐสีผู้เป็นบิดามารดาและสหายของยสกุลบุตร ให้ตั้งอยู่ในโลกุตระ-

คุณตามสมควรแก่อุปนิสัย และทรงจำพรรษา ณ แคว้นพาราณสี เมื่อออกพรรษาแล้ว ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงดำริจะประดิษฐานพระศาสนาในมครรัฐก่อน แต่จะต้องอาศัยอุรุเวลกัศสปคณาจารย์ใหญ่ผู้เป็นที่นับถือของประชาชนไปด้วย จึงเสด็จจาริกเพื่อจะไปอุรุเวลาประเทศ, ได้โปรด

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวง จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อายตนะภายในซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คือเรื่องอันเกิดกับใจ. พร้อมทั้งวิญญานความรู้และสัมผัสความกระทบ และเวทนาความเสวยอารมณ์ เป็นทุกข์บ้าง สุขบ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง เรียกว่าสิ่งทั้งปวงในที่นี้. ก็อันสิ่งทั้งปวงนี้

ไม่มีใครประสงคต่อความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนแม้แต่สักผู้เดียว เพราะฉะนั้น เมื่อความร้อน ความทุกข์เกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้นั้นจึงจำต้องหาอุบายหลบหลีกและบรรเทาเสีย เพื่อให้พ้นจากความร้อนนั้น ๆ แต่อันความร้อนซึ่งเกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายนั้น ย่อมมีประเภทแตกต่างกันเหลือที่จะพรรณนา เมื่อจะสรุปแสดงโดยสังเขปแล้ว ความร้อนแม้จะมีประการมากมายสักเพียงใด ก็รวมอยู่ที่ความ

ปลดเปลื้องเพื่อแสวงหาความเย็นได้. ความร้อนประเภทนี้ เป็นข้อซึ่งประสงค

ในพระสูตรนี้. อันธรรมคาอัฏภาพร่างกายแม้จะมีความเย็นสบายดีอยู่แล้วก็ตาม แต่ถ้าใจยังมีความร้อน หากความสุขสำราญไม่ได้แล้ว ผู้นั้นจะเชื่อว่าเป็นคนมีความสุขแท้หาได้ไม่ เพราะสุขทุกข์ร้อนเย็น มูลสำคัญอยู่ที่ใจมากกว่าประการอื่น เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาจึงได้โปรด

ว่าธรรมารมณ์หมวดหนึ่ง, วิญญานความรู้ซึ่งอาศัยอายตนะภายในมีตาเป็นต้น

กับอายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น กระทบกันหมวดหนึ่ง. สัมผัสความกระทบซึ่งอาศัยอายตนะทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นกับวิญญานหมวดหนึ่ง. เวทนาความเสวยอารมณ์เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง เจ็บ ๆ บ้าง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสัมผัสนั้นหมวดหนึ่ง. ประมวลเป็นหมวดสิ่งทีร้อน ๕ หมวด คืออายตนะภายใน ๑ อายตนะภายนอก

๑ วิญญาน ๑ สัมผัส ๑ เวทนา ๑ ด้วยประการฉะนี้.

ในที่นี้ จักยกขึ้นแสดงสักบรรยายหนึ่ง พอเป็นนิทสเสนอุทาหรณ์. ข้อที่ว่าจักยกขึ้นของร้อนนั้น มิได้ประสงค์ว่าดวงตาที่สำหรับมองดูอะไรต่างๆ เป็นธรรมชาติเร่าร้อน เหมือนอย่างกับดวงไฟหรือแสงอาทิตย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่แผดเผาเชื้อต่างๆ ให้ไหม้หรือร้อนรน น่าจะประสงค์แต่เพียงว่าเป็นทางให้เกิด

ประการฉะนี้. แม้ถึงอย่างอื่นๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นของร้อน. ผู้มี

ปัญญาก็พึงทราบโดยนัยนี้. ความจริงประเภทความร้อนต่างๆ ดังแสดงมานเื่องต้น เมื่อพิจารณาไปตามกระแสแห่งอรรถแล้ว ก็รวมอยู่ในความร้อนใจอย่างเดียว เพราะสิ่งที่ร้อนทั้ง ๕ หมวดนั้น หากไม่อาศัยใจแล้ว ก็ไม่สามารถจะรู้สึกว่าเป็นความร้อนขึ้นได้ เช่นรูป ถ้าไม่มีใจสิงครองอยู่ด้วยแล้ว ดังรูปตุ๊กตา

รูปถ่าย หรือรูปคนที่ตายแล้วเป็นต้น แม้จะถูกของทีร้อนแผดเผา เช่นถูกแดดและถูกไฟไหม้ รูปนั้นก็หามีความรู้สึกความร้อนได้ไม่ อันจะรู้สึกว่าเป็น

ความร้อนหรือเย็น ต้องอาศัยมีใจครองอยู่ด้วย แต่ธรรมดาคนจะปรากฏเป็นรูปร่างตัวตนอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยใจยังรวมอยู่ ถ้าไม่เช่นนั้น ความที่เป็นคนเป็นสัตว์ไม่ปรากฏมีได้ อันที่เรียกว่าคนหรือสัตว์นั้นต้องมีพร้อมทั้งกายและใจ

พลอยเป็นเช่นนั้นไปด้วย ครั้นมาถึงอัฏภาพร่างกาย ซึ่งสมมติว่าเป็นเราได้รับความทุกข์ความไม่สบายเกิดขึ้น ถ้าสาธุชนผู้ปฏิบัติามีอุบายฝึกหัดจนให้มี

ความรู้สึกว่า รูปของคนนั้นก็สักแต่ว่าเป็นก้อนอันหนึ่ง ส่วนอันหนึ่ง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา จนคุ้นแน่นอนแก่ใจได้แล้ว แต่นั้นมาความเร่าร้อนทางใจย่อมสงบ เมื่อมีความร้อนเกิดขึ้นทางกาย ก็ติดแผดเผาอยู่แต่ส่วนกายชั้นนอก หากทำให้

อยู่ที่ความร้อนใจอย่างเดียว. แต่เป็นธรรมดาของใจ. เมื่อยังไม่มีเหตุมีเรื่องมา

กระทบแล้วย่อมสงบอยู่ ไม่มีความมัวหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นใจที่ผ่องใสบริสุทธิ์ คุชพระพุทธภาษิตว่า ปกฺสุสรมิํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมเป็นธรรมชาติผุดผ่อง ตมฺย โข อาคนฺดูเกหิ อุปกิเลสหิ อุปกิลฺภฺจํ ก็แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองไปเพราะเหตุอุปกิเลสที่จรมาดังนี้ เป็น

พวกภททวัคคิยกุมาร ๓๐ คน ในระหว่างทาง ให้สำเร็จโลกุตตรธรรมส่วนเสกขภูมิ ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว ทรงส่งไปประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เสด็จถึงอุรุเวลาประเทศแล้ว ทรงทรมานอุรุเวลกัศสปให้สิ้นทิฏฐิมานะ ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่ท่าน พร้อมด้วยน้องชายอีก ๒ คน กับบิรवारเป็น ๑,๐๐๐ แล้วทรงพาไปยังคยาสิสประเทศ เมื่อทรงทราบว่ ภิกษุภราธ-

จะร้อนได้ด้วยอย่างไร อะไรเป็นเหตุมาเผาให้ร้อน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงแสดงต่อไปว่า รากคฺฤณิา ร้อนเพราะไฟคือราคะความกำหนัด โทสคฺฤณิา ร้อนเพราะไฟคือโทสะ ความโกรธ ความประทุษร้าย โมหคฺฤณิา ร้อนเพราะไฟคือโมหะ ความลุ่มหลง ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศกราโรรำพัน ความเจ็บไข้ เสียใจ เหล่านี้ชื่อว่าไฟคือกิเลส และไฟคือ

ร้อนทางกายประการหนึ่ง ความร้อนทางใจประการหนึ่ง สองประการนี้เท่านั้น.

ร้อนทางกายนั้น เช่นร้อนเพราะฤดู ร้อนเพราะแสงอาทิตย์ ร้อนเพราะอัคคี ร้อนเพราะธาตุไฟภายในกำเริบ เช่นเป็นไข้พิษเป็นต้น แต่ความร้อนในประเภทนี้ หากเป็นความร้อนที่มุ่งหมายในสูตรนี้ไม่ เพราะเมื่อเกิดปรากฏมีขึ้นแล้ว แม้ผู้มีปัญญาทรม ก็สามารถจะทราบได้ แล้วแสวงหาอุบายแก้ไขตาม

ประการฉะนี้. แม้ถึงอย่างอื่นๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นของร้อน. ผู้มี

ปัญญาก็พึงทราบโดยนัยนี้. ความจริงประเภทความร้อนต่างๆ ดังแสดงมานเื่องต้น เมื่อพิจารณาไปตามกระแสแห่งอรรถแล้ว ก็รวมอยู่ในความร้อนใจอย่างเดียว เพราะสิ่งที่ร้อนทั้ง ๕ หมวดนั้น หากไม่อาศัยใจแล้ว ก็ไม่สามารถจะรู้สึกว่าเป็นความร้อนขึ้นได้ เช่นรูป ถ้าไม่มีใจสิงครองอยู่ด้วยแล้ว ดังรูปตุ๊กตา

รูปถ่าย หรือรูปคนที่ตายแล้วเป็นต้น แม้จะถูกของทีร้อนแผดเผา เช่นถูกแดดและถูกไฟไหม้ รูปนั้นก็หามีความรู้สึกความร้อนได้ไม่ อันจะรู้สึกว่าเป็น

ความร้อนหรือเย็น ต้องอาศัยมีใจครองอยู่ด้วย แต่ธรรมดาคนจะปรากฏเป็นรูปร่างตัวตนอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยใจยังรวมอยู่ ถ้าไม่เช่นนั้น ความที่เป็นคนเป็นสัตว์ไม่ปรากฏมีได้ อันที่เรียกว่าคนหรือสัตว์นั้นต้องมีพร้อมทั้งกายและใจ

พลอยเป็นเช่นนั้นไปด้วย ครั้นมาถึงอัฏภาพร่างกาย ซึ่งสมมติว่าเป็นเราได้รับความทุกข์ความไม่สบายเกิดขึ้น ถ้าสาธุชนผู้ปฏิบัติามีอุบายฝึกหัดจนให้มี

ความรู้สึกว่า รูปของคนนั้นก็สักแต่ว่าเป็นก้อนอันหนึ่ง ส่วนอันหนึ่ง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา จนคุ้นแน่นอนแก่ใจได้แล้ว แต่นั้นมาความเร่าร้อนทางใจย่อมสงบ เมื่อมีความร้อนเกิดขึ้นทางกาย ก็ติดแผดเผาอยู่แต่ส่วนกายชั้นนอก หากทำให้

อยู่ที่ความร้อนใจอย่างเดียว. แต่เป็นธรรมดาของใจ. เมื่อยังไม่มีเหตุมีเรื่องมา

กระทบแล้วย่อมสงบอยู่ ไม่มีความมัวหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นใจที่ผ่องใสบริสุทธิ์ คุชพระพุทธภาษิตว่า ปกฺสุสรมิํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมเป็นธรรมชาติผุดผ่อง ตมฺย โข อาคนฺดูเกหิ อุปกิเลสหิ อุปกิลฺภฺจํ ก็แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองไปเพราะเหตุอุปกิเลสที่จรมาดังนี้ เป็น

พลอยเป็นเช่นนั้นไปด้วย ครั้นมาถึงอัฏภาพร่างกาย ซึ่งสมมติว่าเป็นเราได้รับความทุกข์ความไม่สบายเกิดขึ้น ถ้าสาธุชนผู้ปฏิบัติามีอุบายฝึกหัดจนให้มี

ความรู้สึกว่า รูปของคนนั้นก็สักแต่ว่าเป็นก้อนอันหนึ่ง ส่วนอันหนึ่ง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา จนคุ้นแน่นอนแก่ใจได้แล้ว แต่นั้นมาความเร่าร้อนทางใจย่อมสงบ เมื่อมีความร้อนเกิดขึ้นทางกาย ก็ติดแผดเผาอยู่แต่ส่วนกายชั้นนอก หากทำให้

อยู่ที่ความร้อนใจอย่างเดียว. แต่เป็นธรรมดาของใจ. เมื่อยังไม่มีเหตุมีเรื่องมา

กระทบแล้วย่อมสงบอยู่ ไม่มีความมัวหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นใจที่ผ่องใสบริสุทธิ์ คุชพระพุทธภาษิตว่า ปกฺสุสรมิํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมเป็นธรรมชาติผุดผ่อง ตมฺย โข อาคนฺดูเกหิ อุปกิเลสหิ อุปกิลฺภฺจํ ก็แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองไปเพราะเหตุอุปกิเลสที่จรมาดังนี้ เป็น

หยังทราบได้ เช่นเมื่อกิเลสสวะ เป็นต้นว่าความโกรธ ความพยาบาทมุ่งร้ายเกิดขึ้นในขณะใด ขณะนั้นจะรู้สึกว่าจะมีความสุขสำราญเลย มีแต่ความกลัดกลุ้มเดือดร้อนภายใน หากจะนำใจอันประกอบด้วยกิเลสเช่นนั้น มาเทียบกับใจปกติ ซึ่งหากิเลสมิได้ ย่อมจะรู้สึกสุขทุกข์ ร้อนเย็นต่างกันไกลกันไม่ใช่เล็กน้อย. กิเลสนี้เมื่อพอกพูนทวีมากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งแผดเผาใจของบุคคลให้

พระพุทธเจ้า

นั้น ก็คือปิกหางร่วงหลุดไปตามกัน บางคราวถึงแก่เป็นอันครายแก่ชีวิตก็มี อุปมาเรื่องนี้ฉันใด ไฟคือกิเลสและกองทุกข์ ย่อมสามารถทำใหุ้ทธรมปัญญาให้นิยมตาม และกลับแผดเผาให้เดือดร้อนฉนั้น. สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาเห็นโทษของกิเลส ว่าเป็นเหตุทำให้เดือดร้อน จึงทรงบัญญัติชื่อว่าไฟแต่ละประการๆ มาในที่หลายสถาน ดังในอาทิตตปริยายสูตรนี้เป็นต้น ดัง

พระพุทธเจ้า

ภิกษุเหล่าปุราณชฎิล ๑,๐๐๐ องค์. พ้นจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือนันด้วยอุปาทาน ด้วยประการฉะนี้.

พระพุทธเจ้า

เดือดร้อนมากขึ้นเพียงนั้น ไฟชนิดนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะสามารถทำผู้ถูกเผาไม่รู้ตัวหรือรู้สึกบ้างก็ไม่สู้จะชัดเจน บางคราวซ้ำทำผู้ถูกแผดเผาให้กลายเป็นความตีความงามไปด้วยก็มี เช่นบางคนเห็นไฟคือความโกรธว่า เป็นเหตุทำให้เป็นผู้มีอำนาจาสนา มีคนยำเกรงไม่หมิ่นแคลนเช่นนั้นเป็นต้น ซึ่งความจริงล้วนทำใจของบุคคลผู้มีความโกรธให้เร่าร้อนไม่น้อยทีเดียว ทั้งผู้ถูกโกรธก็

พระพุทธเจ้า

แสดงมาแล้วโดยนัยหนหลัง การพิจารณาเห็นซึ่งสิ่งทั้งปวง มีอายตนะภายในเป็นต้น โดยความเป็นของร้อน เพราะอำนาจกิเลสและกองทุกข์ดังพรรณนามา ย่อมเป็นปฏิปทาทำให้เกิดผลโดยสมควรแก่ภูมิแห่งความรู้ที่เป็นชั้นต่ำและเบื้องสูง เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสบรรยายไว้ในท้ายพระสูตรนี้ว่า
เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุคฺคา อริยสวโก เป็นต้น
ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

พลอยเดือดร้อนด้วยอีกฝ่ายหนึ่ง ส่วนอำนาจาสนาซึ่งหากจะมีได้เพราะไฟคือโทสะเช่นนั้น ก็เป็นอำนาจที่เดือดร้อนไม่ยิ่งยืน บัณฑิตทั้งหลายไม่สรรเสริญ. ไฟคือกิเลสชนิดนี้ ถ้าผู้ใช้ปัญญาพิจารณาให้ตระหนักแน่ อาจเห็นปรวนแปรจากความจริง, กล่าวคือ เห็นว่าเป็นเหตุแห่งสุข ประจุตัวแมลงเมาซึ่งน่าจะเห็นไฟว่าเป็นของดีของงาม แล้วบินเข้าหา ผลที่จะได้รับจากความเข้าใจผิด

พระพุทธเจ้า

อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เมื่อเห็นจริงโดยนัยนี้ ย่อมมีความเบื่อหน่ายในสิ่งที่ร้อนเหล่านั้น ปราศจากความรักใคร่ จิตก็พ้นจากความยึดมั่นถือมั่น และทราบชัดความเป็นไปของตนเองได้ว่า ชาติความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่จำต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี **อิทมโวจ** ภควา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสพระธรรมเทศานี้จบลงแล้ว จิตของ

พระพุทธเจ้า